



FNSiN

NOS

Nr 3 2015 Årgång 37

Medlemsorgan för Föreningen Natur och Samhälle i Norden



Föreningen Natur och Samhälle i Norden (FNSiN)

FNSiN grundades år 1973

Ur föreningens stadgar:

”§2 Föreningen skall samla intresserade av natur och samhälle i Norden till allsidiga studier därav. Genom studieverksamhet, föreläsningar, exkursioner och publikationer skall Föreningen sprida kunskap om natur och samhälle med huvudinriktning på Norden. Föreningen är en religiöst och partipolitiskt obunden ideell förening.

§3 Föreningens huvudsakliga intresseområden är Danmark, Finland, Färöarna, Grönland, Island, Norge, Sverige och Åland samt områden med historisk eller annan anknytning till länderna i Norden.”

FNSiN samarbetar med Studieförbundet Vuxenskolan och med andra föreningar. FNSiN ingår i Förbundet för Ekoparken. Läs mer på vår hemsida www.fnsin.nu.

Föreningens adress:
c/o Erik Elvers
Illerstigen 28
170 71 Solna

Medlemsavgiften 2015
Fullbetalande medlem 160 kr
Ny dito efter 1/7 80 kr
Famijemedlem 80 kr

Plusgiro: 67 01 50- 2

Medlemsavgifter och beställning av skrifter

NOS redaktion: Bente af Edholm, Erik Elvers, Soili Bisi Ström (adresser, se styrelsen), Anders Schærström

Ansvarig utgivare Anders Schærström,
Kometvägen 49, 183 48 Täby;
08-758 30 03; 070-693 91 28
anders.schaerstrom@telia.com

Material till NOS skickas till:
nos.fnsin@gmail.com

NOS har ISSN: 0348-7970

NOS utkommer 4 ggr/år.
Manusstopp 1 dec/mars/juni resp. sept.

Internet: www.fnsin.nu

e-post : info@fnsin.nu

Tryckt hos: Ordgruppen/Författares Bok-
maskin

FNSiN, styrelse

Ordförande
Bente af Edholm
Fritiofsvägen 4
182 54 Djursholm
08-622 55 25; 070-400 01 99
bente.fnsin@gmail.com

Vice ordförande:
Soili Bisi-Ström
Fatburs Kvarngata 14
0729 921669; 08-191252
bisi-strom@bredband.net

Sekreterare
Camilla Berg
Fredrikslundsvägen14
168 34 Bromma
08-26 25 84
camilla_berg@spray.se

Kassör:
Lars Innings
Dalgårdsvägen 55
121 33 Enskededalen
08-7741253; 070-2962973
lars.innings@telia.com

Övriga ledamöter

Nina Bohigas
Torneågatan 33,
164 79 Kista
070-454 77 24
Nina_bohigas@hotmail.com

Eric Bolander
Tegelsmoravägen 11
748 42 Örbyhus
08- 7352085

Anders Tunevi
Swedenborgsg. 21
118 27 Stockholm
08-7202267; 070-5683513
anders@anderstunevi.se

Lars-Olov Wallin
Södermannagatan 57
116 66 Stockholm
070-1714829
Lars-olov.wallin@home.se

Webbansvarig:

Monika Kristensson
Sickla Kanalgata 12
120 67 Stockholm
08-641 50 11 (b)

Kontaktperson,
FNSiN Östergötland
Håkan Bley
Sköldvägen 18
61633 Åby
011-63169 (b) 011-191125 (a)

Våra böcker:

	normal	medlem
De goda ogräsen	75	50
Gotska Sandön, ny	100	75
Kall ökensand	75	50
Spetsbergen	50	30
Tyresta	20	10
	(Porto tillkommer)	

Beställ genom Erik Elvers
e.elvers@bredband.net

Omslagsbilder:

Framsidan: Albinoälg i Värmlandskogarna
Foto: Per Jakobsson

Baksidan: TYR med Fenrisulven bitande i handen.
Brakteat i guld från Trollhättan ur Historiska Museets
samlingar (SHM inv 1164)
Foto: Bente af Edholm

Ordföranden har ordet

Föreningen tycks ligga i framkanten när det gäller nya trender. FNSiN-publikationen *De Goda Ogräsen och Delikatesser från Dikesrenen*, som gavs ut redan år 2004, har ett innehåll som idag är högaktuellt. Ett annat exempel är den årligen återkommande utfärden till Roslagen för att plocka havtorn på stranden vid Ålands hav. Havtorn räknas in i det nya begreppet "superbär". Bär som just nu är så eftertraktade att plocka och äta för att de är fyllda av antioxidanter och andra nyttigheter som ger hälsofördelar. Odlingsintresset har ökat kraftigt för ätbara växter, särskilt bland åldersgruppen mellan 25 till 45 år och mest bland unga män. De nordiska superbären är nog årets mest efterfrågade för att odla själv. Även jag har nu två nya buskar i trädgården, man behöver nämligen både en han- och honplanta av havtornsbuschen.

Många har nog köpt t ex asiatiska Gojibär i hälsokostbutik, men de bären har alltid funnits även här i landet, fast då under namnet Bocktörne.

Det är ju en eko-trend att odla eget och främja återanvändning.

Den Gröne mannen/Bladmannen är en gammal figur som blivit en ny symbol för detta. De slingrande bladverken och spirande växtligheten, livscykeln, kan ses som en gammal symbol för det moderna ordet - ekologi.

I detta NOS-nr finns även en HGD-notis (Hur Gick-Det) från Adèle Schreibers mycket uppskattade rundtur bland Gröna män i Stockholm.

Ett annat exempel på livscykel, är den återkommande växtligheten efter en skogsbrand. Fjol-årets stora eldsvåda i Bergslagen var förödande för skogsbruket i området, men vissa växter behöver elden för att kunna återuppstå. Inom ett stort område av den brända skogen planeras att avsätta mark för en ekopark, samt ett nytt naturreservat för att främja och studera naturen och växtlighetens återhämtning av olika arter och biotoper. I denna NOS finns också en HGD om programpunkten den 10 mars "Den stora skogsbranden"

Ordföranden önskar eder alla en skön sommar

Bente



Hus som mirakulöst klarat sig undan branden.

Foto: Bente af Edholm

Tyr - en fornnordisk krigsgud

Nyligen presenterades en uppsats för masterexamen vid Stockholms universitet, avd för Religionshistoria. Författaren Klas af Edholm har ingående studerat guden Tyr's gestaltningar och funktion i den fornnordiska religionen.

Här i NOS har vi valt att publicera ett kortare utdrag ur texten, en sammanfattning. Uppsatsen finns tillgänglig på DiVA (**Digitala Vetenskapliga Arkivet**) där man kan läsa den i sin helhet (117sid), via länken: www.diva-portal.se/smash/get/diva2:785780/FULLTEXT01.pdf

Uppsatsen titel:

Tyr: En vetenskapshistorisk och komparativ studie av föreställningar och gestaltningar kopplade till den fornnordiske guden Tyr.

Denna uppsats har två huvudsakliga röda trådar. Den ena är en vetenskapshistorisk diskussion, centrerad kring hur tendenser inom forskningen har påverkat tolkningen av (himmelsguden och krigs)guden *Tiwaz/Tyr. Jag redogör för ett antal inflytelserika tolkningslinjer i tidigare forskning och i samband med det använder jag mig av ett urval forskare som jag har uppfattat som framstående och betydelsefulla i det tidigare studiet av Tyr. Den andra tråden är en empirisk undersökning av det fornnordiska källmaterialet, där också vissa jämförelser görs med det kontinentalgermanska och det baltiska materialet. Då det gäller gudanamnet beaktar jag även den indoeuropeiska kontexten. Uppsatsens syfte är således att undersöka guden Tyr's gestaltningar och funktion i den fornnordiska religionen, utifrån dels ett vetenskapshistoriskt, dels ett empiriskt och jämförande perspektiv.

Tyr har sannolikt getts olika funktioner och karaktärsdrag i olika kontexter och tider. Man kan ändå se ett par betydelsefulla drag i föreställningarna kring Tyr; det ena är det etymologiska ursprunget i en himmelsgud, det andra är (den enda väl belagda) funktionen som krigsgud. Det indoeuropeiska komparativa materialet ger vid handen att en himmelsgudsfunktion synes vara mycket ålderdomlig och arkaisk i sammanhanget, samtidigt som de gemensamma krigiska dragen som Tyr delar med kontinental-germanska



Författaren söker efter TYR bland guldskattna i Guldrummet på Historiska Museet i Stockholm
Foto: Bente af Edholm

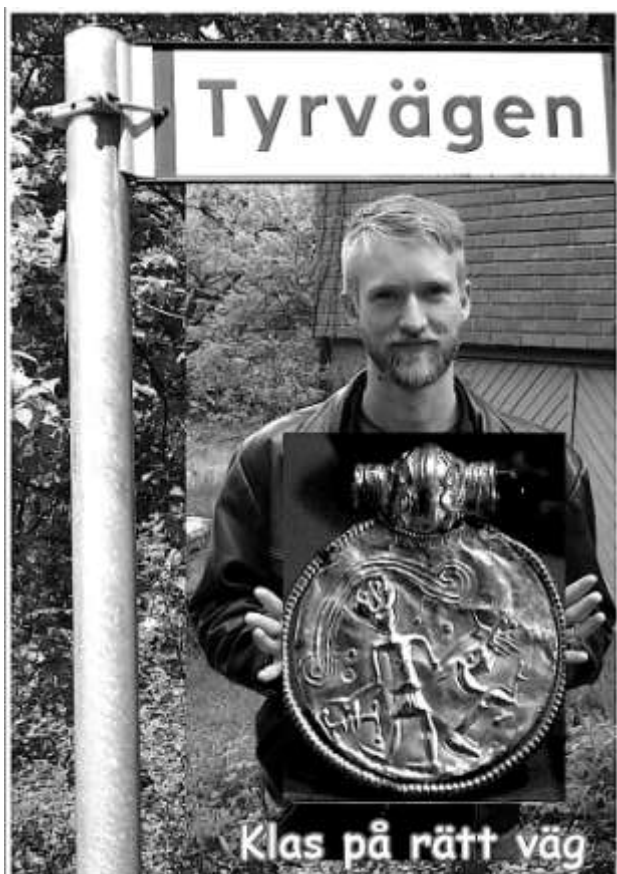
och keltiska motsvarigheter ger vid handen att denna aspekt måste ha utvecklats och blivit central relativt tidigt. Under förra delen av järnåldern har Tyr (eg. hans föregångare *Tiwaz) i det närmaste förlorat sina celesta drag, och blivit en renodlad krigsgud.

Tyr har inom den äldre forskningen tolkats som himmelsgud, solgud, rättsgud, krigsgud och/eller höggud. Dessa funktioner har kopplats samman då man menat att det är naturligt att Tyr såsom höggud inte bara haft rollen som krigsgud, utan även rättsgud, himmelsgud, solgud, osv. Resultatet av min analys är att denna tolkning saknar starka belägg i det empiriska materialet. Tyr's koppling till strid verkar vara den mest framträdande funktionen där.

Tyr framstår sammantaget således som en utpräglad krigsgud på germanskt och nordiskt område. Anledningen till att guden Tyr har bevarats med samma ord som appellativet *týr* kan bero på en förlust av ett tidigare supplement, ett binamn som markerade gudens karaktär, jämförbart med hur andra gudar i den fornnordiska religionen kan kallas vid ett binamn sammansatt med *týr* (t.ex. *Sig-týr* som en kenning för Oden). Användandet av epitetet "Gud" för en specifik gud kan mycket väl vara hämtat från kultspråket.

Man tilltalar guden med "Gud", ibland med ett epitet (t.ex. fader) istället för det specifika namnet, i kulten. Dessa tilltalsnamn kan sedan komma att leva vidare som egennamn på guden (t.ex. Jupiter, ett tilltalsepitet snarare än egennamn). Detsamma kan gälla Tyr. I kulten har guden då blivit kallad Tyr-N, eller N-Tyr, vid sidan om ett annat egennamn, men med tiden har det kultiska tilltalsnamnet kommit att användas som egennamn på guden. Exempel på detta kan man troligen se i inskrifterna *Mars(/*Tiwaz) Tincso* och *Mars(/*Tiwaz) Halamarðus*. Det ursprungliga appellativa *týr* kom då att bli en del i ett eller flera gudanamn. Troligen kan då tilltals-/noanamet *Tyr* ursprungligen ha kommit att användas i kultiska sammanhang och i bön.

Att Oden slåss mot Tyr's ärkefiende Fenrisulven vid ragnarök kan peka på att han tagit Tyr's plats i eskatologin. Tyr slåss mot Garm istället och de blir varandras bane. Garm och Fenrir är med största sannolikhet samma mytiska motiv, de är utbytbara komponenter. I Snorres text har de dock blivit två olika motiv, som ställs bredvid varandra, då de förs in i samma berättelse. Troligen har det förekommit flera varianter av myten, med en kaosmakt i form av en varg, och de båda



Författaren har hittat Tyr avbildad på en guldrakteat
Foto: Bente af Edholm

gudarna har delat på rollen som dess antagonist. Man skulle kunna drista sig till att hypotetiskt tänka att myten kring Fenrisulven ursprungligen har kopplats samman med Tyr, men att Oden i och med sitt undanträngande av Tyr även har kommit att förknippas med hans antagonist Fenrisulven. Motivet kan dock även ses som ett exempel på hur Tyr och Oden är utbytbara i t.ex. myter.

På samma sätt är motiven med Tyr som Friggs far (eller ursprungligen make enligt vissa tolkningar) och Odens son inte motsägelsefulla eftersom de förekommer i olika källor. På samma sätt kan man se att Hymer framställs som Tyr's far i *Hymiskviða*, men Oden intar den rollen i *Skáldskaparmál*. De visar att det finns en stark koppling eller analogi mellan Oden och Tyr och att det fanns flera traditioner kring Tyr's släktskapsförhållanden. De visar framför allt att Oden och Tyr var utbytbara gestalter i vissa sammanhang. De båda gudarna har onekligen många beröringspunkter, samtidigt som de utgör två olika gestalter och har olika sidor och attribut. Även veckodagsnamnen visar på att de redan under äldre järnålder har uppfattats som två olika gudomar. Den svåraste tröskeln för den kronologiska tolkningen, att Oden skulle ha övertagit Tyr's plats, är att slå fast när detta övertagande skulle ha ägt rum. Oden har rötter lika långt ned i källmaterialet som Tyr (etymologin undantagen); varifrån skulle Oden då ha kommit? Det uppstår en problematik som inte verkar kunna redas ut med hjälp av det källmaterial vi har till förfogande.

Veckodagsnamnet utgör den allra starkaste intäkten för tolkningen av Tyr som en central gudom, med krigiska förtecken, i germansk och fornnordisk religion under förra delen av järnåldern. Det råder konsensus i tolkningen kring att veckodagarnas nordiska namn är lån från västgermanska folk. Att romerske Mars översattes med Tyr skedde enligt *interpretatio germanica*. Vi möter således där den emiska uppfattningen av guden, som en krigsgud.

Resultatet av min analys kan sammanfattas med att den germanska guden *Tiwaz, och den fornnordiske Tyr, framstår som en ursprunglig himmelsgud, nära förknippad med kriget; senare utvecklade till enbart en krigsgud. Vi kan även se att den äldre forskningen har sökt efter en gud som passar in i det system som lagt ut som en matris; man har fogat in Tyr i en roll som passade ut-

ifrån tidens rådande forskningsidéer, snarare än vad som förutsättningslöst kan läsas ut ur materialet. Man har velat strukturera upp det nordiska panteonet i olika åtskilda funktioner, där varje gud fyller en plats i ett allmängiltigt system. Källmaterialet visar snarare att gudarnas funktioner överlappar varandra, och Tyrns område verkar i många fall sammanfalla med Odens. De stora likheterna mellan Oden och Tyr verkar kunna vara två parallella utvecklingar av en delvis samgermansk föreställning kring en krigsgud, som skapar stridigheter bland människor och ger sina skyddslingar seger. Tyrns enhänthet

verkar vara det främsta kännetecknet för guden; det ikonografiska materialet, rundikterna, det mytologiska materialet och kenningarna pekar mot detta. I ljuset av Tyrns krigiska aspekter i övrigt bör vi tolka hans enhänthet som ett indicium för hans mod, djärvhet och krigiska karaktär. Studien har visat att den enda tolkning av guden som håller för en ingående analys är i egenskap av krigsgud.

Klas af Edholm

Brev från La Palma

Vi borstar i marken

men tyvärr inte i parken – området borde vara skyddat. Jag deltar i en arkeologisk utgrävning av en grotta från den allra första tiden, troligen ett par århundraden före Kristi födelse. I alla fall tyder de små keramikbitarna som vi får upp på det, grova, röda och odekorerade från fas I eller något finare med mycket enkel dekor från fas II. Senare keramik är svart, hårdare bränd och utsökt vackert dekorerad. Med hjälp av keramikerna har arkeologerna lyckats göra ett tidsschema, inte så enkelt när öarna var isolerade och kulturen inte alls följde med i den europeiska utvecklingen. Hit kom mycket sällan människor utifrån med nyheter. När La Palma erövrades, 1493, rådde här fortfarande sen stenålder, neolitikum. En viss utveckling skedde naturligtvis ändå. Man räknar med fyra olika vågor av immigration från ungefär samma område i Atlasbergen, i tiden ett par hundra år före och efter Kristi födelse. Krukan, som jag hittade på Roque de Los Muchachos innan teleskopen byggdes, hör till fas III B (2- eller 300-talet e.Kr.). **Den står i det arkeologiska museet.**

Grotta och grotta – det är fråga om ett överhäng, en gammal begravningsplats överströdd med vita fragment av brända människoben. Den heter av någon anledning sedan gammalt La Cucaracha, Kackerlackan, och ligger i Mazo söder om huvudstaden Santa Cruz. Den har blivit utgrävd tidigare, 1963 och kanske också 1971, av tre personer varav ingen var arkeolog. Från den tiden finns det en del fynd som på omvägar till sist har hamnat i museet, bland annat en trepannerad skalle och två krukor, varav den ena har

dekoration som verkar vara en sol- och månkalender. Den gamle skolläraren här i Las Tricias, don Ramón, deltog i utgrävningarna. Han hade ett privat litet museum med föremål från många grottor och från Tenerife och till och med något från Afrika, som arvingarna till slut övertalades att donera till museet – samlingen överlämnades i plastsäckar! Det finns troligen dokumentation från La Cucaracha, men den behöll de som privat egendom. Den information som finns tillgänglig från La Cucaracha är föremålen som togs till vara 1963 och något litet som någon annan har skrivit ner efter hörsågen samt det som vi kan få fram nu.

Vi brukar vara tre personer som gräver: Nuria Álvarez som leder grävningen som en del i sitt doktorsarbete om begravningsstederna i förhistorisk tid på La Palma (kremering förekom inte på de andra öarna), chefen för det arkeologiska museet Jorge Pais och jag. Så nu ligger Nuria och jag på knä (förfärligt obekvämt) och borstar och borstar och Jorge sållar. En falk har sin utsiktsplats i klippan ovanför oss och är sur. Den cirklar runt runt och väntar på att vi ska försvinna. Ibland skriker den åt oss.

Nuria läste anatomi ett år innan hon började med avhandlingen och kan genast säga från vilken del av kroppen benbitarna kommer. Det finns massor med ben från små barn, både födda och ofödda och så patetiska, men barnadödligheten var hög här som hos alla naturfolk och över huvud taget överallt fram till industrialismens genombrott.

Normalt begravdes de döda i grottor. Det här är

nog fråga om en sekundär begravning, dvs att gottorna blev kanske fulla och de döda hämtades ut och fördes bort och brändes, i två etapper tydligen, att döma av keramiken.

Det är ingen glamorös utgrävning. Inga guldmynt, inga dödskepp, bara dessa fragment av brända ben och ibland små keramikbitar. Små ben av ödla och mus. En forskare har undersökt musbenen på Lanzarote och kommit fram till att mössen på Lanzarote har samma DNA som mössen i Skandinavien och på Madeira, inte som de i norra Afrika eller Spanien. Än vet vi inte om mössen här på La Palma har nordiskt DNA och om de, som vi får fram vid utgrävningen, har det.

Detta har naturligtvis vållat huvudbry. Bl.a. har jag själv skrivit ett par artiklar i den lokala pressen och även i NOS (2007:1-2) om att vikingarna med all sannolikhet aldrig kom till Kanarieöarna. Nu kanske vi får lov att tänka om. En brasklapp har vi: Det hände någon gång att fartyg kom ur kurs eller gick i kvav och fördes med ström och vindar till Kanarieöarna. Det finns en uppteckning om att när det fanns levande människor ombord, samlades folk på stranden och rådslag om hur de skulle göra. Om de beräknade att maten kunde räcka till, tog de hand om de

skeppsbrutna och inlemmade dem i gemenskapen. Om inte, slogs de ihjäl, men mössen räddade sig tydligen i land. I svåra tider slogs även de nyfödda barnen ihjäl, framför allt flickorna. Det har ingenting med grymhet eller kvinnoförakt att göra utan var en bister nödvändighet för allas överlevnad. Stenåldersekonomier är oerhört bräckliga och befolkningen får inte överstiga en viss nivå om de ska klara sig.

Att det kändes svårt visas av att befolkningen ändå sakta ökade vartefter. Någon gång i början på 1400-talet blev konkurrensen om betet så stor att ön delades i fyra distrikt och senare, inte långt före erövringen, i tolv som motsvarar de moderna kommunerna, men två har blivit delade, så ön har fjorton kommuner numera.

De döda fick en vacker viloplats med utsikt över havet. Där det omärkligt går över i himmel ligger Tenerife, ofta med snö på toppen, och La Gomera och El Hierro. Solen går upp på morgonen och den går ner på kvällen, getterna betar i sluttningarna och falken bevakar dem. Människor föds och dör. Detta var deras värld. Bortom horisonten, ingenting.

Ingegerd Hosinsky

Växtfärger m m

För några år sedan skrev jag en artikel om färger, färguttryck och färgnamn i NOS (nr 2/2009, nås via vår hemsida www.fnsin.nu). Här nedan följer litet tillägg på det temat.

Färger från olika delar av växter – rötter, blad, bark, blommor, frön m m – användes länge för färgning av tyger, även om den ursprungliga användningen var för kroppsbesmålning och tatuering. Bland germanerna var färgning i bruk redan bland stenålderns pålhusbor och framför allt från bronsåldern. Fenicierna skapade den ”tyriska purpurn” från snäckor, i det forna Egypten användes indigo och safflor (ett slags tistel) och hos romarna bl a saffran, färgreseda, krapp och vejde; kelter, germaner och slaver nyttjade de tre sista och safflor under senare delen av medeltiden sedan färgningskonsten på allvar nått Europa tack vare judar och morer. Redan på 1200-talet fanns mäktiga färgarskrån i Florens och Venedig. Från Amerika hämtade

man i sinom tid koschenill (från en kaktussköldlus) och kampschträ.

Mot slutet av 1800-talet lyckades tyska kemister dock framställa syntetiska färger ur olika tjärprodukter, och då dessa var av högre kvalitet och mera prisvärda föll odlingen av färgningsväxter ur modet och snart i glömska. För att citera **Nordisk Familjebok (1908):** ”På sista tiden, efter upptäckten af de kemiska färgämnen, framför allt anilinfärgerna med deras oräkneliga nyanser, har ett nytt tidevarf börjat för färgningen, och de äldre, ofta mycket invecklade arbetsmetoderna ha i de flesta fall kunnat ersättas med vida **enklare och säkrare.**”

Det var svårt att få hållbara gröna färger från växter, vilket är ett skäl till att det är få sedan länge använda flaggor som har den färgen, medan den är mycket frekvent i t ex afrikanska flaggor som tillkom från ca 1960 och framåt.

Jag skrev i den tidigare artikeln att gränsen mel-

lan färger dras på olika ställen i olika språk, och jag nämnde att svenskans grön-blå-grå-brun motsvaras av tre grupperingar i kymriskan i Wales där den mellersta omfattar delar av grön, hela blå och delar av grå. Det kan tilläggas att antal färgnamn varierar starkt. Dani-språket på Nya Guinea skiljer bara mellan svart och vitt (ljus/mörkt), och det finns sedan en rangordning så om ett språk har flera färgnamn tillkommer först rött, sedan grönt/blått eller gult, sedan både grönt/blått och gult och till sist åtskils

grönt och blått så att uppsättningen i sexfärgspråket är svart/vitt/rött/grönt/gult/blått. Men så vitt man känner till finns alltså inte något språk med bara de tre färgerna t ex svart, vitt, gult.

Underlag bl a Nordisk Familjebok (artikeln Färgning), Wikipedia och material från Zürichs botaniska trädgård.

Erik Elvers

Kerstin von Post

Associationsbanor kan ta underliga vägar!

Vi är ett litet gäng som är ute för att titta efter ätliga ogräs på Djurgården. Lisbet Scheutz, som leder oss på den här turen, har stannat till utanför Skånska gruvan och berättar för oss att byggnaden uppfördes till Stockholmsutställningen 1897. Byggnaden är ritad av arkitekten Gustaf Wickman och den användes som skånsk paviljong under utställningen. Utställare var de skånska tegel- och sockerbruken, kalk-, cement- och stenkolsindustrierna. Tegel från olika skånska tegelbruk användes till byggnaden och på väggen kan man bland annat läsa MINNESBERG och YDDINGE, som var tegelbruk, och ett trappräcke har fått bokstäverna CEMENTGJUTERIE T som stöttor. Vid tiden för utställningen fanns en konstgjord gruva i byggnaden.

Men namnet, Skånska gruvan? undrar någon. Jo, det har faktiskt funnits kolgruvor i Skåne. Det är nu mina tankar far iväg – och landar på Färöarna.

Det finns nämligen kolgruvor där och under en period i slutet på 1800-talet ägdes de av den svenska adelsfröken Kerstin von Post och där fanns skånska gruvarbetare anställda. Kerstin von Post föddes 1835 och växte upp på herrgården Ås i Julita socken i Sörmland. Hon visade tidigt konstnärliga anlag och ville utbilda sig till konstnär, men hon fick inget stöd från sina föräldrar. Hon drev

trots det igenom sin vilja och studerade konst i Stockholm och Paris. Hon målade porträtt och bilder med bibliska motiv. Vid världsutställningen i Paris 1867 köpte den franske presidenten hennes målning ”Moses sättes ut på Nilen”. Ett annat av hennes konstverk, ”De fåvitska Jungfrurna” väckte stor uppmärksamhet i Sverige och omtalades av August Strindberg i Dagens Nyheter. Hon har porträtterat Kristina Nilsson och hon finns representerad på Uppsala universitetsbibliotek!

Som konstnärinna måste Kerstin von Post ha varit framgångsrik för hon kunde köpa ut sina syskon från barnhemmet för 600.000 kr. Mindre framgångsrik blev hennes affärsverksamhet. Hon gjorde ett försök att odla vindruvor i Sörmland och 1875 övertog hon koncessionen att bedriva gruvsdrift på Färöarna. Gruvan ligger på den sydligaste av öarna, Suðuroy, och där hade gruvsdrift



Skånska gruvan på Djurgården.

Foto: Hans Kvarneby.

Bilden togs när FNSiNs fria Veteraner besökte gruvan 2005.

förekommit redan på 1700-talet. Annars var torv det som användes till bränsle vid den här tiden. Kerstin von Post köpte sig ett hus i bygden Tvøroyri.

Från Skåne i Sverige kom gruvarbetare, som har ättlingar kvar på öarna. I telefonkatalogen hittar man namn som Wiberg, Persson och Olsson. Gruvdriften blev inte lönsam och hemma i Sörmland sade folk: ”Kerstin på Äs förlorade sina pengar när hon köpte Färöarna”. År 1901 övertog ett franskt bolag koncessionen och den ruinerade Kerstin von Post flyttade till Paris. I ett av sina sista brev till Sverige skrev hon hur ”outhärdligt tungt och svårt” hon hade det i sin ensamhet. Hon dog ensam i Paris 1917.

I kyrkan i Tvøroyri hänger en altartavla målad av Kerstin von Post, föreställande Jesu sista nattvard. Nederst på bilden står ”Til Suderøs Beboere fra Kerstin von Post, 1885”.

Gunnel Wallén

Recension

Jan Jörnmark: Övergivna platser
Historiska Media, 2007. 190 sidor.

Den här boken om övergivna platser i Sverige hittade jag på Bergshamra bibliotek (som alltid välförsett) och tänkte att den kunde vara intressant i allmänhet och kanske också ge idéer till FNSiN-utflykter.

Den behandlar orter som hamnat i bakvatten t ex sedan bärande industrier lagts ner, men ger inte bara en dokumentation i bild av övergivna fabriker, tomma bostadshus och f d semesteranläggningar utan innehåller också mycket läsvärd text om bakgrunden till vad som hänt. Kort sagt är den en skildring av industriutvecklingen före och efter andra världskriget, och hur många branscher imploderade på 70- och 80-talen efter ett par årtiondens snabb tillväxt.

Ett exempel är Hallstahammar där Bulten AB och Hallstahammars bruk var framgångsrika åren efter andra världskriget och problemet var att få tag på arbetskraft och ordna bostäder till dem. Byggandet var starkt reglerat fram till mitten av 60-talet, när restriktionerna lättades börja-

de man bygga området Östra Nibble – men det var med en ödets ironi samtidigt som konjunkturen vände och kommunen ställdes inför problem att hyra ut lägenheterna. Bilderna visar den övervuxna parkeringen, sönderfallande fasader och mycket mer.

Ett annat exempel är varvsindustrin som föll samman men där nya stadsdelar växt fram på de attraktiva strandnära tomterna i bl a Göteborg. Boken drar paralleller till Londons nya finansiella centrum i Docklands, nu Europas skyskrapetätaste område.

I andra fall blir det inte nya bostadsområden, utan som författaren formulerar det i avsnittet om sockerbruken: Växtligheten och vildmarkens djur kan återvinna territorier som förlorades till människorna på medeltiden.

Boken är mycket vemodig, läs- och tänkvärd. För att anknyta till tanken på FNSiN-utflykter har vi kanske svårt att på samma sätt som författaren få komma in i de stängda anläggningarna och f d styrelserummen, men åtskilliga exempel på den gångna samhällsförändringen kan vi se bara genom att gå omkring i områdena.

Erik Elvers

Hur gick det?

DEN STORA SKOGBRANDEN

Det var mycket som gick fel i samband med förra sommarens stora skogsbrand i Bergslagen. Räddningstjänsten tog fel på koordinaterna, samordningen mellan berörda kommuner haltade, vattenbombningen var ineffektiv i början, brandgatorna gjordes för smala och allmänheten blev inte ordentligt informerad. Vinden vände och tilltog. Så småningom kom hjälp från Frankrike och Italien i form av effektivare flyg. Initiativ via Facebook blev till nytta för att rädda djur och ordna logi åt drabbade personer.

Geografen Anders Fridfeldt anmälde sig som frivillig expert på terräng och fjärranalys; han följde därför bekämpningsarbetet på nära håll. Vi var 16 som hörde honom berätta. Det här borde fler ha tagit del av.

Anders Schaerström

FFE:s BÅTTUR

Årets båttur i Ekoparken en vacker aprilkväll samlade ca 75 personer, av vilka åtminstone 7 FNSiN-medlemmar. Turen gick genom Djurgårdsbrunnskanalen, förbi Fjäderholmarna och upp till Ulriksdal och sedan tillbaka till Nybroviken med en sväng in i Hammarby Sjö.

Richard Murray och Henrik Waldenström berättade om vad vi såg på vägen (natur och samhälle!) och om Förbundets tillkomst för 20 år sedan. På återvägen avbröt Henrik sitt berättande för att ivrigt visa på en säl utanför N Djurgården, fast efter ett par sekunder visade den sig vara en flytande tunna.

Erik Elvers

BÄVERSAFARI

Bävurar är luriga. Att de hade varit verksamma i grannskapet, rentav nyligen, syntes tydligt på gnagspåren, flisor, stubbar och fällda trädstammar. En hydda har de också vid Bockholmens strand.

Vi var åtta som, med Erik som vägvisare, vandrade en vacker majkväll genom en idyllisk del av Bergshamra som åtminstone undertecknad varit omedveten om – förbi välansade kolonilotter och ut på Bockholmen. Vi slog oss ner på den motsatta stranden och bevakade bäverhyddan medan skymningen sänkte sig. Gräsänder närmade sig nyfiket och slogs inbördes, medan doppingar förnämt gled förbi genom sundet och vårens alla småfåglar konserterade. Men bävrarna höll sig undan. Om än bäverlös var kvällen dock synnerligen trolsk och rogivande.

Anders Schærström



LÅNGFREDAGSVANDRING

Det var en stor grupp, ett trettiotal, som följde med Mats Gullberg på den traditionella långfredagsvandringen, som i år gick från Stadion till Hjorthagen. Här har gruppen stannat i förundran inför det tempelliknande vattentornet i Lilljansskogen.

Foto: ClaesGöran Ström

VÅRVANDRING I BERGSHAMRA

Vårens ankomst invigdes officiellt med den 30:e vårvandringen i Bergshamra fredsdagen den 8 maj 2015. Strålände solsken glädde alla oss som deltog i jubileumspromenaden. Erik Elvers öste rikligt ur sin ymniga fatabur. 1561 gick här på grusåsen begravningsståget med Gustav Vasa till Uppsala, där vi nu står bland ca 140 backsippor. Nedanför oss finns gravfältet från Folkvandringstiden 500 e.Kr. Ett rådjur tittar på gruppen vid Villa Beylon, bakom vilket Sveriges äldsta teater Confidencen ligger, äldre alltså än rokokoteatern på Drottningholm.

Bergshamra har nästan allt. Under Eriks eminenta ledning har vi den osedvanliga turen att få se en kungsörn sväva över koloniträdgårdarna. Vi fortsätter förbi falkenerarbostället och går in i Ulriksdals slottspark. Här finns fisken Grönlingen i Igelbäcken, som bevakas av de nymålade statyerna "Notdragande Morianer". Vi beser den nyanlagda laxtrappan och lite längre bort den restaurerade karpdammen vid lindallen. På håll syns en ensam ryttare i bokskogen. Vi avslutar med att lukta på ett magnifikt Magnoliaträd och ett fyrverkeri i grönt och vitt av vitsippor intill Invalidkyrkogården. Ni som inte hade tillfälle att vara med missade allt detta, men till nästa år igen hoppas Erik att komma igen!

Peter Lamming

SANDEMAR

Det regnade och blåste, men Sandemars rara vårblommor blommade för fullt och var vackra att titta på. Vi var åtta personer som trotsade det usla vädret, strosade runt på strandängarna och tittade noga på blommorna.

Soili Bisi-Ström

HÄNRYCKT VANDRING

Vandringen från Rimbo till Kårsta längs den gamla Roslagsbanan på pingstdagen var en fullträff: solsken och Roslagen i full blom med hela åkrar lysande gula av maskrosor, banvallen kantad av alla försommarens blommor och kabbeleka i diken.

Förutom banvallen kan man se rester av banvaktstugor, lastkajer och broar. Det finns skyltar som berättar om människorna som bodde i stu-

gorna och torpen längs järnvägen.

De ogräsintresserade plockade nässlor, daggkäpa, granskott, rölleka och maskrosblad till midagen.

Soili Bisi-Ström



*Banvallen syns tydligt och är mycket lätt att gå på.
Foto: ClaesGöran Ström*

NATTVANDRING

Att vandra i skog och mark genom försommarnatten är något som alla borde unna sig någon gång.

Efter denna annars regniga och kylslagna vår hade vi tur. Himlen var klar eller halvklar och blev aldrig riktigt mörk, även om mörkret smög sig på i skogen. När det var som mörkast (eller minst ljust) stannade vi på en klippstrand vid den lilla Harsjön och såg trekvartsmånen och skogen mittemot spegla sig i vattnet. Trolskt var ordet. Bortom det buller och stim som är mångas vardag kändes det som att stiga in i John Bauers och Dan Anderssons värld, att få uppleva en naturkontakt som måste ha varit självklar för hundra år sedan. Med gryningen kom fågel-ljuden; först enstaka kvitter, snart nog växte stämmorna till en tät kör.

Vi gick på vägar och stigar, delvis på Roslagsleden, delvis i närheten av Garnsviken. Bengt Dahlbeck ledde oss på stigar som han känt sedan barnsben. Vi lär ha gått 16 kilometer, men hade gott om tid; första bussen hemåt gick kl 6. STF stod för vandringen, som också FNSiN fått inbjudan till. Vi blev inalles 14, varav två från FNSiN (dock även med i STF).

Anders Schærström



Hänfört lyssnar medlemmarna när Adèle öser ur sitt rikliga vetande om gröna män, alias bladmän, detta ganska ofta förekommande men förbisedda inslag i fasaddekorationer och kyrkor

DEN GRÖNE MANNEN i Stockholms city

Ett 25-tal intresserade deltagare följde konsthistorikern och författaren Adèle Schreiber på en unik rundvandring i Gamla stan för att upptäcka Gröne mannen-figurerna och att lära oss se skillnader på äkta Gröne mannen-ansikten resp Maskaroner, som föreställer ansiktsmasker med öppen mun.

Vandringen till de sevärda Gröna männen/Bladmännen gick mellan Storkyrkan, Stora Gråmunkegränd, Munkbron, Riddarhuset, Operan och Jacobs kyrkas port. Därefter gick vi på kafé i Kungsträdgården innan vi fortsatte vandringen mot Strandvägens sevärdheter, bl.a den gröne mannen med akantusblad i ansiktet.

Text och bild : Bente



Grön man på Strandvägen



Grön man i Storkyrkan

Program

LETTLANDSCYKLINGEN

Planerna för cyklingen i Lettland har tagit form och det blir en tur från Riga genom Kurland längs södra stranden av Rigabukten och lettiska västkusten till Ventspils med dagsetapper på ca 30-60 km, avresa från Stockholm 12 och återkomst till Nynäshamn 21 juni. Två övernattningsnätter i Kolka på udden vid Rigabuktens mynning mot Östersjön, i övrigt en natt på varje övernattningsställe (den första i Riga).

Erik Elvers

LANDSKAPSRESA 2015

En landskapsresa till Östergötland genomförs i sommar. Åtskilligt finns att se i detta landskap - Vadstena, Rökstenen (och andra runstenar), Bergs slussar i Göta kanal, Stegeborg, industri-landskapet i Norrköping, Linköping, Arkösund, Alvastra, Omberg... Listan kan göras mycket lång!

Camilla Berg och Kjell Linnér organiserar resp vägleder.

GOTSKA SANDÖN

12 – 16 augusti (onsdag – **söndag**)

I år gick det alltså inte att hitta någon lämplig helg för den vårresa till Gotska Sandön som FNSiN har gjort varje vår sedan slutet av 1970-talet. Men en resa blir det – en sol-, bad- och strövtågsresa under sensommaren.

Vi är en grupp som tänker åka och ser gärna att fler gör oss sällskap. I skrivande stund (men det kan snabbt ändras) finns två lediga platser i ett fyrabäddsrum (för damer). Därutöver har vi inte preliminärbokad några platser.

Var och en kan boka själv via Sandöresor (www.sandoresor.se). Man kan boka medelst ett digitalt formulär eller genom personkontakt på info@sandoresor.se, tel 016-15 05 65.

Avresa från Nynäshamn på morgonen den 12 augusti och återresa på kvällen den 16 augusti.

Den som vill samordna logi, fråga om något som rör resan eller bara berätta om sin avsikt att följa med må gärna höra av sig till någon av oss.

Erik Elvers: e.elvers@bredband.net; 08-85 84 88, 0738-526399 eller Anders Schærström: anders.schaerstrom@telia.com; 08-758 30 03

DREVVIKEN RUNT MED CYKEL

Söndag 16 augusti, start Farsta strand pendeltågstation kl 10.00

Vi startar i Farsta Strand och åker längs en cykelled mot Haninge. Strax före Haninge svänger vi av mot Vendelsö. Turen fortsätter till min kolonistuga i Skarpnäck där vi äter medhavd matsäck samt av de ätliga växter som då förhoppningsvis finns.

Föranmälan till Anders Tunevi anders@anderstunevi.se eller 070-578351 senast torsdag 13/8.

VI BORSTAR I PARKEN

Onsdag 26 aug kl 17.30

Dags för den årliga tillsynen av runstenen i Karlbergs Slottspark som FNSiN är fadder för. Vi träffas vid SÖ hörnet av Karlbergs Slott (sjösidan, närmast gångvägen från Birkastan) och går tillsammans till stenen i parken för att se hur den mår och försiktigt ta bort ev lavar och mossor. Liten picknick efteråt!

Ev frågor kan ställas till Erik Elvers, e.elvers@bredband.net eller 0738-526399

KRÄFTHELG PÅ RUNMARÖ

Lördag 29—söndag 30 augusti (fullmåne!) Visserligen längtar man inte till slutet av sommaren, men däremot till ännu en skärgårdsupplevelse.

Bröderna Kaj och Conny Valtersson tar emot till en helg med kräftor, bad och natur. Det är nödvändigt att övernatta till söndagen. Det finns några sängplatser och gott om plats för tält. Buss 433 eller 434 från Slussen till Stavsnäs. Därefter antingen passbåt till Halvans brygga eller Waxholmsbåt till Styrsvik, varifrån man vandrar ca 30 minuter (Tidtabell för passbåt: www.battaxi.se).

Var och en medför kräftor och tillbehör, liksom proviant till frukost etc. Som efterrätt brukar vi gemensamt göra en fruktsallad på blandade frukter **och bär**.

Anmälan till Kaj Valtersson, tel 08-16 23 83 (a), 08-710 18 92 (b), 08-571 522 22 (Runmarö) mobil 0737543533

PICKNICK PÅ TIVOLIUDDEN

Torsdag den 3 september kl 18.00
Om det är en vacker kväll packar vi picknickkor-
gen och äter middagen på vackra Tivoliudden
vid Brunnsviken, njuter av sensommarkvällen
och umgås till solnedgången.

Tycker du om att bada så ta med badkläder.

Vi träffas kl 18 utanför T-bana Bergshamra,
norra **utgången** och promenerar tillsammans till
udden. Väl mött!

Ingen föränmälan. Ev frågor kan ställas till Soili
Bisi-Ström 0729– 921669.

HAVTORNSPLOCKNING

Lördag 26 sept kl 09.00

Utfärd till stranden utanför Grisslehamn där vi
brukar kunna plocka havtorn (gulröda mycket
C-vitaminrika bär). Observera att bårtillgången
inte kan garanteras, i fjol hemförde jag ca ½ dl.
De har dock mycket smak och syra så även små
mängder räcker länge. Tillfälle till bad. Vi far
från Bergshamra torg kl 9.00 (T-stn Bergshamra
norra uppgången) och stannar till i Grisslehamn
för att köpa rökt fisk både på vägen till och från
plockstället. Vi är tillbaka i Bergshamra ca kl 4.

Föränmälan till Erik Elvers
e.elvers@bredband.net eller 0738-526399, senast
onsdag 23 sept.

Säg till om du behöver eller kan erbjuda bilplats.

NOS tipsar

SIGTUNA MÖTE – MARKNADS- DAGAR ANNO 1912

Sigtuna stad 29 – 30 augusti, kl 11 – 16.

Upplev Sigtunas traditionella marknadsdagar
med musik dans och tidsenligt hantverk där
många besökare klär sig som då. På programmet
står äppelpajtävling, dräkttävling, ponnyridning,
loppis och mycket mer.

Fri entré och gratis parkering.

Mera information finns på
www.destinationsigtuna.se.

LARGE PARKS IN LARGE CITIES

Förbundet för Ekoparken och Världsnaturfon-
den har värdskapet för en internationell konfe-
rens om stora parker i stora städer den 2 – 4
september. Syftet är att dryfta stora parkers be-
tydelse för ekosystem och landskap. Hittills är
företrädare för 30 parker anmälda, de flesta eu-
ropeiska men också parker från Nordamerika,
Mellanamerika, södra Afrika och Australien,
Mellanöstern, Indien och Japan.

Läs mer på www.ffe.se eller www.wwf.se.

Med Carl Michael på Mälaren 19/9

*När Carl Michael Bellman lämnade stadens larm styr-
des ofta kosan åt Hägerstenshället. På denna båtut-
klassiska skärgårdsbåten Angantyr (1909) berättar vår
ciceron Bo. G. Hall om de platser och händelser med
Bellmananknytning som vi passerar. Bl.a. två anrika
krogar på halvön Klubben, Hägerstens gård och
"Svärdet i Stenen" på ön Lindholmen där vi förbo-
ppningsvis stiger i land.*

Bo G. Hall är bl.a författare och redaktör till
flera skrifter om Bellman och Hägerstenstrakten,
hedersledamot i Hägerstens hembygdsförening
och fil. Dr i historia samt under en lång rad år
varit vice ordf i Bellmansällskapet.

När: **lördag 19/9 2015 kl. 13.30 - 15.00**

Var: **Avgång och ankomst Stadshuskajen.**

Båt: M/S Angantyr

Kostnad: 375 kr/person mot faktura, inkl. kaf-
fe/te och bulle. Bokad biljett återbetalas ej.

Anmälan: Till Samfundet S:t Eriks kansli:
samfundet.st.erik@telia.com.

Ange namn och fakturaadress.

KURS I FÄRÖISKA

Samfundet Sverige-Färöarna meddelar att intres-
set för den introduktion till färöiska som
genomfördes under ett veckoslut blev så stort
att platserna inte räckte till, varför kursen kom-
mer att upprepas i höst.

Den som är intresserad kan göra en intressean-
mälan (ej bindande) redan nu till Samfundet via
dess hemsida ([www.samfundet-sverige-
faroarna.se](http://www.samfundet-sverige-faroarna.se)) eller till Gunnel Wallén, gun-
nel.wallén@comhem.se. tel

Moment: 1. Språkets historia, 2. Huvuddrag i
färöiska, 3. Uttal, 4. Ballader, 5. Litteratur.

BARNBÖCKER FRÅN ISLAND

Tisdag 22 september

Samfundet Sverige-Island gästas av Kalle Güettler som tillsammans med Rakel Heimsdal från Färöarna och illustratören Áslaug Jónsdóttir från Island skapat en serie monster-böcker för barn som nu finns översatta till en lång rad språk, senast kinesiska.

Klockslag och plats är ännu inte bestämda men kommer att skickas ut via FNSiN:s e-sändlista när de bestämts. Om du inte får sådana meddelanden ("FNSiNfo") meddela din e-adress till e.elvers@bredband.net, om du inte har e-post skicka ett meddelande till 0738-526399.

Samfundet Sverige-Färöarna

HAMSKIFTI— KJARTAN HANSEN

21-25 oktober

I samband med Fringe Festival (Stoff) framträder konstnären och skådespelaren. Kjartan Hansens Hamnskifte.

Mer information kommer.

Föreningen Norden

BOKKALASET I EKENÄS

6-9 november

Bokkalaset har ordnats varje år sedan 2000. Under rubriken "Annorlunda" blir årets tema utanförskap i vårt samhälle men också den styrka som kan växa ur att inte riktigt passa in.

Läs mer på www.bokkalaset.fi och <https://>

Rösta fram nationalfågeln

Det pågår en process i flera steg för att rösta fram Sveriges (nya) nationalfågel.

Två steg återstår och just nu är tjugo arter kvar i startfältet. Tredje omgången avslutas den 30 juni och sista omgången den 31 augusti.

Danmarks nationalfågel är knölsvanen; sångsvanen är Finlands, jaktfalken Islands och strömstaren Norges nationalfågel.

Mer information finns hos Sveriges Ornitologiska Förening, www.softnet.org/sveriges-ornitologiska-forening/fagelskadning/nationalfagel/.

Medlemsorganet på hemsidan

NOS, som du läser nu, har getts ut av FNSiN sedan 1979, men föreningen grundades 1973. Under de första åren, innan det första numret av NOS sett dagens ljus, gick informationen till medlemmarna ut i form av det stencilerade *Medlemsorganet*.

Numera känns det självklart att redigera NOS med ett datorprogram och att omedelbart lägga ut senaste numret som en pdf på föreningens hemsida. Så har det varit i några år. Samtliga äldre nummer finns skannade och lätt tillgängliga som pdf-filer via hemsidan. Nu finns även *Medlemsorganet*, i alla fall från åren 1975 - 1979. (Ett par nummer saknas.) Att bläddra i dessa kan säkert vara en nostalgitripp men också en tankeställare om den miljö och den anda föreningen bildades i och vad föreningen var avsedd att bli. På de delvis maskinskrivna, delvis handskrivna och handritade sidorna, utan någon konsekvent formatering, flödar idéerna, entusiasmen och ambitionerna för den nybildade, unga, föreningen. Här kan man hitta en medlemsenkät som gjordes 1976, utrustningstips för friluftsliv, recept på tånggrätter och en varning för giftiga växter att se upp med i fjällen. Här finns artiklar om **växtfärgning, ekar och ett "okänt Stockholm"**, samt om hållbilder i Jämtland och Härjedalen. Här berättas hur föreningsmärket i tyg kom till (**fortfarande har vi några exemplar till salu**). Här finns rapporter från de tidiga resorna till Island, Svalbard och Färöarna. Redan 1975 hittar man en notis om att kanske lägga ner föreningen, eftersom alltför få deltagare kommit till arrangemangen. Men fyrtio år senare lever FNSiN!

Anders Schærström

BORTSKÄNKES

National Geographic årg 2004-10 bortskänkes p g a platsbrist i bokhylla. Kartor och enstaka nummer kan saknas.

Om du är intresserad hör av dig till Erik Elvers e.elvers@bredband.net eller 0738-526399 senast 15 juli.

